

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин та управління проектами

Сищук Андрій

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА І
МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Методичні рекомендації для студентів

Луцьк 2018

УДК 339.9 (072)

C41

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № від)

Рецензенти: Сур'як А. В., к. е. н., доцент кафедри аналітичної економіки та природокористування, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

Урбан О.М., к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки, Луцький національний технічний університет.

Сищук А. А.

C 41 Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: методичні рекомендації / Андрій Артемович Сищук. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. - 34 с.

Методичні рекомендації розроблені у відповідності з тематикою занять з навчальної дисципліни "Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин", містять вказівки для підготовки до відповідних тем, рекомендовану літературу та джерела Інтернет.

Рекомендовано студентам освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 292 „Міжнародні економічні відносини”.

УДК 339.9 (072)

© Сищук А. А., 2018 р.

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Зміст

Вступ.....	4
Тема 1. Проблеми сучасної трансформації суспільства.....	4
Тема 2. Фінансова глобалізація.....	5
Тема 3. Неоліберальна модель глобалізації.....	6
Тема 4. Постіндустріальність світу.....	7
Тема 5. Глобальний парадокс і тенденції світового розвитку.....	9
Список літератури.....	11
Словник економічних термінів	15

Вступ

Методичні рекомендації до навчальної дисципліни „Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 292 „Міжнародні економічні відносини”.

Робота навчальної дисципліни спирається на міждисциплінарні зв'язки з дисциплінами „Основи міжнародної економіки”, „Макроекономіка”, „Теорія міжнародних економічних відносин”, „Регулювання міжнародних економічних відносин”, „Міжнародні валютно-фінансові і кредитні відносини”, „Міжнародні фінанси”, „Міжнародні банківські операції ” та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких *змістових модулів*:

1. Економічний вимір глобалізації.
2. Структура сучасного світу і динаміка цивілізаційних взаємодій.

Метою навчальної дисципліни «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» є вивчення сучасних методологічних основ аналізу, чинників, тенденцій та актуальних проблем розвитку світового господарства і міжнародних економічних відносин, структури сучасного світу, місця України у сучасних світогосподарських процесах.

Змістовий модуль 1. Економічний вимір глобалізації.

Тема I. Глобальна трансформація сучасного суспільства .

Питання для обговорення:

1. Специфіка сучасної трансформації і можливі конструкції сучасного світу.
2. Суть і напрями оновлення методології аналізу глобальних трансформаційних процесів.
3. Зростання взаємозалежності національних держав у реалізації їх економічних, технологічних, соціальних та інших цілей. Формування консолідованих інтересів.

Методичні поради до проведення заняття

При вивченні глобальних трансформаційних процесів сучасного світу необхідно звернути увагу на їх специфічні риси, пов'язані перш за все із сучасною інформаційною революцією та зміною ролі людини й людського інтелекту в економічній системі. При цьому слід врахувати, що глибокі зміни у природі трансформаційних процесів викликають необхідність принципового оновлення методології їх дослідження. Одним із напрямів такого оновлення, зокрема, є використання людиноцентричного підходу в аналізі економічних процесів, а також застосування принципів та методології синергетики, її категоріального апарату.

Спираючись на оновлені методологічні підходи, необхідно визначити основні проблеми сучасного світового господарства і зростання взаємозалежності держав у їх вирішенні. Серед них – нова роль інформації та інформаційного продукту як товару, конкуренція технологій як ключового чинника конкурентоспроможності національних економік, зміна ролі держави та ТНК у міжнародних економічних відносинах, криза ліберальної концепції глобалізації і необхідність формування нових глобальних інститутів для ефективного регулювання міжнародних торговельних, фінансових та інших відносин, подолання кризових явищ у міжнародному фінансовому середовищі, збереження довкілля тощо.

В умовах швидкоплинних змін глобального економічного середовища слід вказати на безперспективність моделі „наздоганяючого” розвитку для країн з перехідною економікою, визначити основні напрями їх адаптації до нових обставин та необхідність вибору адекватної моделі реформування в умовах глобальної економічної трансформації.

Література: [1, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 28, 29, 30].

Тема 2. Фінансова глобалізація.

Питання для обговорення:

1. „Спільні гроші” в стратегії „спільного дому”.
2. Політичні аспекти „спільних грошей”.
3. Практика міжнародної фінансової спекуляції. Вмонтовані ризики.
4. Можливі наслідки сучасних фінансових криз.

Методичні поради до проведення заняття

При дослідженні проблеми „спільних грошей” в стратегії „спільного дому” слід звернути увагу на економічні та політичні передумови виникнення даної стратегії. Історично вона пов’язана з економічним та політичним домінуванням США після II світової війни і намаганням її правлячої еліти перетворити долар США на засіб побудови післявоєнного економічного та політичного устрою світу ("спільного дому") за взірцем, визначеним США. Реалізація цієї стратегії стала неможливою після послаблення економічних позицій США у світі у 70-х роках XX століття.

У цьому зв’язку доречно проаналізувати ситуацію у сучасному міжнародному фінансовому середовищі, на міжнародному фінансовому ринку в умовах фінансової глобалізації, визначити їх відмінності та особливості від попереднього періоду. Слід звернути увагу на масштаби міжнародних фінансових операцій, роль фінансових спекуляцій у наростанні кризових явищ у світовій фінансовій системі і зокрема, у фінансово-економічній кризі 2007-2008 рр. Неврегульованість причин та наслідків цієї кризи продовжує зберігати істотні ризики для глобальної економічної стабільності.

Об’єктом обговорення на семінарі можуть стати перспективні кроки у міжнародній фінансовій сфері для усунення наявних загроз відновленню глобальної економічної стабільності.

Література: [2, 3, 7, 16, 23, 24, 26, 28, 36].

Тема 3. Неоліберальна модель глобалізації.

Питання для обговорення:

1. Зміст та основні риси неоліберальної моделі глобалізації.
2. Перетворення основ конкурентноздатності центрів світового господарства.
3. Нові регулятори світового господарства і зміни на периферії.

Методичні поради до проведення заняття

При обговоренні суті та перспектив неоліберальної моделі глобалізації слід мати на увазі, що вона характеризується такими ознаками: акцент на прискорену гомогенізацію (на жорсткій монетаристській основі) механізмів господарського регулювання країн-учасниць світового господарства; основним регулятором розвитку визнається ринковий механізм; національний господарський комплекс, суверенітет і, частково, держава, розглядаються як категорії, минулого, що відмирають; їх найшвидше подолання вважається запорукою успіху; головні зусилля спрямовуються на послаблення господарської ролі держави, лібералізацію та дерегулювання.

Необхідно звернути увагу на те, що постулати неоліберальної моделі піддаються жорсткій критиці у багатьох країнах, у тому числі в Україні. Аргументи "за" і "проти" неоліберальної моделі можна розглядати під час їх обговорення на семінарі (порівнюючи, наприклад, принципи Вашингтонського і поствашигтонського консенсусів тощо).

Перетворення основ конкурентоздатності центрів світового господарства слід розглядати в контексті інтелектуалізації факторів виробництва, що дозволяє створювати та зберігати конкурентні переваги у довготривалій перспективі. При цьому важливо в процесі обговорення важливо звернути увагу на роль держави та недержавних інститутів, фі співвідношення у неоліберальній концепції глобалізації.

Література: [3, 4, 5, 6, 19, 20, 21, 25, 28, 33, 34, 36].

Змістовий модуль 2. Структура сучасного світу і динаміка цивілізаційних взаємодій.

Тема 4. Постіндустріальність світу.

Питання для обговорення:

1. Технологічні та соціально-економічні основи постіндустріального суспільства.
2. Постмодернізм і нова роль соціокультурного середовища.
3. Центр і периферія.
4. Постіндустріальний проект і дійсність.

Методичні поради до проведення заняття

При вивченні постіндустріального суспільства необхідно визначити етапи та закономірності формування його технологічних основ. Так, якщо основними технологічними проривами індустріальної епохи людство зобов'язане "талановитим механікам, які чудово розбираються в техніці, але мали слабке уявлення про науку" (Д. Белл), то в умовах постіндустріального суспільства роль науки принципово змінюється і теоретичне дослідження передує винаходу, а передумовою новаторства стає поглиблення знань. Особливостями сучасного НТП є зміна механічних взаємодій електронними та іншими технологіями; мініатюризація, що проникає в усі сфери виробництва; перехід до цифрових методів зберігання та обробки інформації; створення програмного забезпечення стає більш важливим, ніж виробництво техніки, що його застосовує.

Важливою характеристикою сучасної технологічної революції є не просто поширення на окремі сфери виробництва та соціальні процеси, а формування нею нової економічної та соціальної реальності.

Вказані зміни у соціальній та культурній сферах відобразила концепція постмодерніті, а соціологічний постмодернізм став відносно новим феноменом, пов'язаним із принциповою зміною ролі культури в житті сучасного соціуму. За висловом В. Іноземцева, постмодернізм як помітне суспільне явище виник тоді, коли сфера культури заявила про свої претензії не тільки на особливе, а й на домінуюче становище серед інших соціальних сфер. Саме ця особливість нового статусу культури в суспільному житті була підмічена ще П. Сорокіним і далі розвинута Е. Гідденсом; нині дедалі більше соціологів характеризують кінець ХХ - початок ХХІ ст. як період соціокультурного розвитку людства з просуванням культури на вістря соціального поступу; в теорії це знайшло означення в появі біному "соціокультурне".

Важливо мати на увазі, що окремі дослідники доктрини постмодерну, вважають, що вона може розглядатися як зворотний бік постіндустріальної доктрини, оскільки постмодерністи-соціологи розглядають ті складові соціальних процесів, які випали з поля зору постіндустріалістів, і пропонують ширший підхід до нової соціальної реальності та місця у ній людини.

Науково-технічна революція вносить нові моменти у відносини глобального центру та світової периферії, які слід проаналізувати в контексті співвідношення перспектив постіндустріального проекту та конкретного досвіду його реалізації.

Предметом дискусії на семінарі може стати питання, чи є в сучасній Україні прояви постмодерну, чи можна віднести до них швидке поширення інформаційних технологій та їх проникнення у повсякденне життя громадян, руйнування старих та народження нових, амбівалентних і часто неспівставних, цінностей, життєвих орієнтирів тощо.

Література: [1, 4, 5, 6, 10, 11, 15, 17, 18, 22, 27, 33, 35, 37, 39].

Тема 5. Глобальний парадокс і тенденції світового розвитку.

Питання для обговорення:

1. Сутність та прояви глобального парадоксу.
2. Тенденції сучасного світового розвитку.
3. Альтернативна глобалізація: економічна глобалізація проти фінансової.
4. Національні моделі економічного розвитку.

Методичні поради до проведення заняття

Логіка визначає парадокс суперечність, що виникла в результаті зовнішньо правильного міркування і призвела до взаємно суперечливих висновків. Оскільки глобалізація як тенденція світового суспільного розвитку має суперечливий характер як за змістом, так і за наслідками, це дало підставу говорити про "парадокс глобалізації".

Окремі дослідники виділяють три базові глобальні парадокси як посилення протилежних тенденцій глобалізації: власне глобалізації (системного стягування) та локалізації; інтеграції та дезінтеграції; уніфікації та різноманіття. Конкретними проявами цих парадоксів є парадокси стратифікації; домашнього зміщення; Філдстайна-Хоріоки; низької мобільності нетто-потоків капіталу; дисоціації. Кожний із них має певні форми прояву, що можуть бути наведені та проаналізовані в процесі обговорення.

Поряд із глобалізацією іншою важливою тенденцією світового економічного та політичного розвитку є збільшення кількості та ролі неурядових та міжурядових акторів на світовій арені. Обидві тенденції

взаємозв'язані та взаємозумовлені, але все ж діють відносно самостійно. Інші тенденції є значною мірою похідними від цих двох. Приклади взаємодії цих тенденцій можна розглянути в процесі обговорення на семінарах.

Важливим аспектом дискусій навколо суперечностей сучасної глобалізації є зміна місця та ролі держави у міжнародній економічній та політичній системі, які по-різному представлені у тих або інших теоретичних концепціях. Тому необхідно критично проаналізувати їх і сформулювати власне бачення та розуміння щодо цього процесу.

Глобалізація на початку XXI століття вийшла за межі економіки і стала значною мірою політичною домінантою світового розвитку. Однак, слід мати на увазі, що вона різною мірою охопила регіони світу, витіснивши певні із них на периферію і започаткувавши, таким чином, нові жорсткі суперечності та виклики для цивілізації.

Однією із суперечностей глобалізації є надмірне розширення світового фінансового сектора, що висуває на прядок денний альтернативний варіант глобалізації – власне економічної глобалізації проти фінансової. Конкретні напрями її реалізації можна обговорити у ході дискусій на семінарі.

В контексті суперечливих тенденцій до уніфікації та різноманіття можна обговорити та проаналізувати існуючі національні моделі економічного розвитку, їх відповідність / невідповідність загальносвітовим тенденціям. Особливу роль слід відвести аналізу економічної моделі України та обраного нею вектора національного економічного розвитку.

Література: [1, 3, 6, 7, 11, 15, 19, 26, 28, 31, 32, 33].

Література та джерела Інтернет

1. Андрийчук В. Т. Дихотомность реанимационно-поступательного механизма мирового хозяйства и диспозиция Украины в системе международных экономических отношений // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. - №3. – С. 6-18.
2. Асемоглу Д., Робинсон Джеймс. Политика ли экономика? Ловушки стандартных решений / Д. Асемоглу, Джеймс Робинсон // Вопросы экономики. – 2013. - №12. – С. 4-28.
3. Ананьин О., Хаткулов Р., Шестаков Д. Вашингтонский консенсус: пейзаж после битв / О. Ананьин, Р. Хаткулов, Д. Шестаков //Мировая экономика и международные отношения. – 2010. - №12. – С. 15-20.
4. Білорус О. Проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн / О. Білорус //Фінанси України. – 2013. - № 7. – С. 7-17.
5. Білорус О. Г. Глобальна інтеграція і тенденції кризової еволюції світу / О. Г. Білорус // Економічний часопис XXI. – 2013. - № 7 – 8. – С. 3-6.
6. Білорус О. Г. Транзитивні країни в системі постіндустріального глобалізму / О. Г. Білорус // Економічний часопис XXI. – 2013. - № 7 – 8. – С. 3-6.
7. Білорус О. Г., Гаврилюк О. В. Фінансова глобалізація: парадигмальні зрушення та ризики / О. Г. Білорус, О. В. Гаврилюк //Економічний часопис XXI. – 2012. - № 9 – 10. – С. 3-6.
8. Гальчинський Анатолій. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічний аспект: Наук. вид./ Анатолій Гальчинський – К.: Либідь, 2006.
9. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. Гальчинський // Економіка України. – 2012. - №5. – С. 4-19.
- 10.Гальчинський Анатолій: "Інформаційна революція і новий виток нооперетворень" / Анатолій Гальчинський // Дзеркало тижня. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/anatoliy-galchinskiy-informaciyna-revoluciya-i-noviy-vitok-nooperetvoren-257605_.html
- 11.Гальчинський А. Конвергентний ринок - методологія перспективи? / А. Гальчинський // Економіка України. – 2014. - №1. – С. 4-17.
- 12.Гальчинський А. Методологія складних систем / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. - №8. – С. 4-18.
- 13.Гальчинський Анатолій: "На порядку денному світового співтовариства — новий етап глобалізації" / Анатолій Гальчинський // Дзеркало тижня. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/anatoliy-galchinskiy-na-poryadku-dennomu-svitovogo-spivtovaristva-noviy-etap-globalizaciyi-252853_.html

14. Гальчинський Анатолій. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / Анатолій Гальчинський – К.: Либідь, 2013.
15. Гонтмахер Е. Мировые миграционные процессы: необходимость глобального регулирования / Е. Гонтмахер // Вопросы экономики. – 2013. - №10. – С.136-146.
16. Гражевська Н. І., Трохименко В. І. Інституційна зміна світової економіки за умов фінансової глобалізації / Н. І. Гражевська, В. І. Трохименко // Фінанси України. – 2013. - № 5. – С. 58-68.
17. Вернон Сміт: Не стягуйте податки з бізнесу. Це нерозумно / Сміт Вернон // Економічна правда. – 21. 06. 2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.epravda.com.ua/publications/2017/06/21/626285/>
18. Гіл Чарльз. Міжнародний бізнес. Конкуренція на глобальному ринку / Чарльз Гіл. – К.: „Основи”, 2001.
19. Горбулін Владимир. "Ценности общества" и "гибридный мир": кризис модели защиты. Ценностные дилеммы внешней и внутренней эффективности / Владимир Горбулин // Зеркало недели. - 25.06.2017. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zn.ua/internal/cennosti-obschestva-i-gibridnyu-mir-krizis-modeli-zaschity-252420_.html
20. Дергачев В.А. Геоэкономика (Современная геополитика). Учебник для вузов / В. А. Дергачев. – К.: Вира-Р, 2002.
21. Иноземцев В. „Глобализация” национальных хозяйств и современный экономический кризис /В. Иноземцев. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rambler.ru/cgi-bin/rambler
22. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа противоречия, перспективы: Учеб. пособие для студентов вузов / В. Л. Иноземцев. – М.: Логос, 2000.
23. Кравчук Н. Я. Системні детермінанти та стратегічні вектори реструктуризації геофінансового простору в умовах нерівноважного розвитку // Економічний часопис ХХІ. – 2013. - № 7 – 8. – С. 6-10.
24. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах фінансової глобалізації/З. О. Луцишин. – К.: Видавничий центр „Друк”, 2002.
25. Неoliberalная модель глобализации и социальная роль государства. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
https://studme.org/50495/ekonomika/neoliberalnaya_model_globalizatsii_sotsialnaya_rol_gosudarstva
26. Світова економіка: Підручник /А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О.І. Рогач та ін. – К.: „Либідь”, 2007.

27. Теорії постіндустріального суспільства та постмодернізм. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1652020558122/sotsiologiya/teoriyi_postindustrialnogo_suspilstva_postmodernizm
28. Філіпенко А. Політекономія світового господарства / А. Філіпенко // Журнал європейської економіки. – 2012. - №1. – С. 3-12.
29. Філіпенко А. С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К. : ”Либідь”, 2002.
30. Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: Навч. посібник / А. С. Філіпенко. – К.: Знання, 2000.
31. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ?/ Ю. В. Шишков.– М.: НП «Ш тысячелетие», 2001.
32. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение?/ Ю.В. Шишков //Мировая экономика и международные отношения. – 2008. - №8. – С. 3-20.
33. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций /Ю. В. Яковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика»», 2003.
34. Bradford J. DeLong. "Globalization" and "Neoliberalism" / J. Bradford DeLong. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.j-bradford-delong.net/>
35. Collins Mike. We Are In The Post-Industrial Economy / Mike Collin. - Mon, 04/21/2014 . - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.manufacturing.net/blog/2014/04/we-are-post-industrial-economy>
36. Europe’s single currency: France v Germany. - The Economist. - Oct 29th 2016. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economist.com/topics/approved/Colombia's%20peace%20process,%20in%20charts?page=256>
37. Friedman Thomas L. Owning Your Own Future / Thomas L. Friedman. - - MAY 10, 2017. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.nytimes.com/2017/05/10/opinion/owning-your-own-future.html?ref=opinion&_r=0
38. Neoliberal Globalization: Is There an Alternative to Plundering the Earth? - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.globalresearch.ca/neoliberal-globalization-is-there-an-alternative-to-plundering-the-earth/24403>
39. Post-industrial economy. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Post-industrial_economy

СЛОВНИК

А

Абсолютна перевага — здатність країни виробляти товари чи послуги ефективніше за інші. Див. Порівняльна перевага.

Адміністративно-командна (командна, централізовано-планова, комуністична) система — спосіб економічної організації суспільства, за якого всі проблеми вирішуються централізовано державними органами. Головні риси АКС: державна власність на ресурси, бюрократизація та монополізація економіки, адміністративне ціноутворення, зрівняльний розподіл життєвих благ та панування номенклатури.

Альтернативна вартість (вартість втраченої можливості) - вартість за найкращої альтернативи, від якої відмовилися.

Антимонопольне законодавство - сукупність нормативно-правових актів країни, які забороняють монополізацію ринків, таємні угоди між фірмами, що дають змогу підвищувати ціни й обмежувати конкуренцію.

Б

Баланс поточних операцій (поточний рахунок) — розділ платіжного балансу країни, який відображає її експорт та імпорт, невидимі операції та деякі інші статті.

Баланс рахунку руху капіталу - приплив капіталу в країну за вирахуванням відпливу капіталу із країни.

Банк комерційний — комерційна установа (юридична особа), яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги.

Банківські метали - золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Банківське регулювання - одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський нагляд - система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою

забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Банківські операції — операції, які забезпечують функціонування і прибутковість банків. Розрізняють пасивні (залучення депозитів) і активні (надання кредитів) операції.

Банківські резерви — частина депозитів, яку банк відкладає готівкою у касі чи як безпроцентні вклади у Центральному банку.

Банкрутство — (від італ. banco rotto - розбитий банк) неспроможність фірм, установ, фізичних осіб здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями, яку засвідчує судова інстанція.

Безготівкові гроші - записи на рахунках у банках.

Бреттон-Вудська система - міжнародна валютна система, створена після Другої світової війни. Базувалася на системі фіксованих валютних курсів. Золото і долар використовувалися як міжнародні валютні резерви.

Бюджетний дефіцит — надлишок видатків державного бюджету над надходженнями до нього; звичайно фінансується шляхом позик (інший шлях — емісія грошей); рівень дефіцитності бюджету обчислюється як процентне відношення дефіциту до ВВП.

Бюджетний надлишок (профіцит) — перевищення надходжень до державного бюджету над його видатками.

Бюджетно-податкова політика - система регулювання, пов'язана з регулюванням державних фінансів, формування державного бюджету та державними витратами і спрямована на реалізацію цілей соціально-економічного розвитку країни.

В

Валові внутрішні інвестиції - видатки на заново вироблені капітальні блага - машини, устаткування, будівлі й споруди та на приріст запасів.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — вартість річного обсягу кінцевих товарів і послуг, вироблених у межах державної території країни з ресурсів, що належать як резидентам даної країни, так і іноземцям.

Валовий національний продукт (ВНП) — вартість річного обсягу кінцевих товарів і послуг, вироблених з ресурсів, що належать резидентам країни, незалежно від того, де ці ресурси розмішені, у цій країні чи за кордоном.

Валюта (іноземна валюта) — (від латинського valere - мати силу, коштувати) гроші або інші фінансові інструменти, які застосовуються країнами у міжнародних розрахунках. Розрізняють вільно конвертовану валюту (обмінюється без перешкод на інші валюти), частково конвертовану (обмінюється за певних обмежень) та замкнуту (коли обмін на інші валюти блокований). Грошові знаки іноземної держави, кредитні і платіжні

документи у вигляді векселів, чеків, банкнот, які використовуються в міжнародних розрахунках є іноземною валютою.

Валютна виручка - надходження іноземної валюти за рахунок експорту товарів і послуг, а також від міжнародних кредитів.

Валютна зона - об'єднання групи держав, які дотримуються правил взаємних валютних відносин (угод, домовленостей), відповідно до яких визна-чають, як основну, валюту провідної країни і надають їй визначальну роль у розрахунках між країнами зони й рештою країн. Така валюта використовується як платіжний і як резервний засоби.

Валютна інтервенція (див. Інтервенція валютна)

Валютна позиція - співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності - відкритою. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

Валютна політика - складова економічної і зовнішньо-економічної політики держави. Здійснюється шляхом впливу на операції з валютою, на розмір валютного курсу. Основні інструменти В.п. - валютна інтервенція, валютні обмеження, валютні резерви, валютні субсидії, валютні паритети. В.п. країни проводиться її урядом, центральним банком, центральними фінансовими органами. У світовому масштабі В.п. проводиться міжнародними валютно-фінансовими організаціями (Міжнародний валютний фонд, міжнародні банки).

Валютна світова система (див. Світова валютна система)

Валютна система - сукупність валют, правил і норм їх використання і взаємного обміну, застосування як платіжних засобів, а також грошово-кредитних відносин, пов'язаних із використанням валюти. До В.с. належать: органи, які регулюють випуск і обіг валюти. Розрізняють світову, регіональну (напр., європейська) і національні В.с.

Валютна спекуляція - торгівля іноземною валютою з метою одержання спекулятивного прибутку від різниці між курсами валют. Здійснюється фізичними і юридичними особами, банками на валютному ринку. Однією з форм В.с. є, напр., leads and legs - прискорення або затягування розрахунків у зовнішньоторговельних операціях з метою одержання вигоди від зміни валютних курсів (дострокова оплата товарів або затримка платежу та ін.).

Валютне котирування - встановлення курсів іноземних валют відповідно до кон'юнктури валютного ринку. Здійснюють здебільшого

національні банки або міждержавні банківсько-фінансові організації. В.к. буває прямим - коли іноземна валюта прирівнюється до певної ціни національної валюти, або опосередкованілі - коли національна валюта прирівнюється до певної іноземної валюти.

Валютне регулювання - діяльність державних органів щодо управління обігом валюти, контролю за валютними операціями, впливу на валютний курс національної валюти.

Валютний арбітраж - операція, яка поєднує купівлю чи продаж валюти з відповідною контропє-рацією (угодою) для одержання прибутку за рахунок різниці між курсами валют на різних валютних ринках (просторовий В. а.) або протягом певного періоду (часовий В.а.). Розрізняють В.а. простий - з двома валютами, складний - з трьома й більшою кількістю валют. - Див. також Валютні операції.

Валютний демпінг - розширення експорту за заниженими цінами внаслідок зниження курсу національних грошей порівняно з їхньою купівельною спроможністю в даній країні з метою стабілізації курсу, збільшення експортних поставок. Така операція дає змогу експортерам, скуповуючи товари за значно заниженими цінами на внутрішньому ринку й продаючи їх на зовнішньому ринку за стабільну валюту, одержувати курсовий прибуток. Використовуючи експортну премію, вони знижують ціни на свої товари і одержують надприбуток, а також завойовують ринки збуту у валютній конкурентній боротьбі.

Валютний кошик - набір національних валют, який використовується при котируванні іноземної валюти і для визначення валютного курсу національної чи міжнародної (регіональної) колективної валюти. В.к. дає змогу визначити купівельну спроможність національних валют, загальноекономічні умови обміну. Частку валюти певної країни у В.к. визначають за питомою вагою ВВП (або зовнішньоторговельного обороту) цієї країни у сукупності ВВП (відповідно - зовнішньоторговельного обороту) усіх країн, що беруть участь у розрахунках цього показника. В.к. складається, як правило, з п'яти національних валют (американський долар, німецька марка, японська ієна, французький франк, англійський фунт стерлінгів) та ЕКЮ, а з 1999р. - євро.

Валютний курс - ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни. Напр., коли валютний курс англійського фунта стерлінгів становить 1,2 долара США, це означає, що на валютному ринку фунт і долар обмінюються в такій пропорції. Розрізняють біржовий (гнучкий, плаваючий) курс, що встановлюється на біржових торгах, і фіксований курс, який впливає зі встановленого міжнародними органами валютного паритету.

Валютний податок - податок на операції щодо обміну валюти; збір, який держава накладає на трансакції з іноземною валютою.

Валютний ризик - небезпечність валютних втрат внаслідок зміни курсу валюти ціни до валюти платежу в період між підписанням контракту й проведенням по ньому платежу. Експортер або кредитор терплять збитки при зниженні курсу валюти платежу, одержуючи меншу реальну вартість порівняно з обумовленою в контракті. І, навпаки, для імпортера (або боржника по позичках) В.р. виникає при підвищенні курсу валюти ціни (позички) до валюти платежу. Коливання валютних курсів призводить до збагачення одних компаній й до збитків інших - їхніх контрагентів.

Валютний ринок - сфера, внутрі якої здійснюється купівля-продаж іноземної валюти на основі попиту й пропозиції. Поділяється на біржовий (може бути міжбанківська валютна біржа і регіональні біржі) і позабіржовий (міжбанківський). Найбільші світові валютні ринки знаходяться в США, Англії, Німеччині, Франції, Швейцарії, Японії, Сингапурі.

Валютні обмеження - система спланованих державних заходів, спрямованих на регулювання (обмеження) валютних операцій, встановлення контролю і впливу на курс валют, концентрацію валютних ресурсів у руках держави з метою утримання стабільності курсу.

Валютні операції - операції банків, фінансово-кредитних установ, інших юридичних і фізичних осіб, що пов'язані з купівлею-продажем валюти, розрахунками та наданням її в кредит. Проводяться з валютною готівкою (операції "спот") або безготівковими платежами в обумовлений строк (форвардні і ф'ючерсні операції), коли реальна поставка валюти замінюється виплатою курсової різниці відповідно до ринкового котирування валют.

Валютні резерви - централізовані спеціальні запаси іноземної валюти, сконцентровані в системі національного банку країни або у міжнародних фінансово-кредитних установах для гарантування своєчасного здійснення розрахунків у зовнішньоекономічних операціях.

Валютні угоди - двосторонні й багатосторонні угоди, які регламентують права та обов'язки договірних сторін при здійсненні зовнішньоторговельних операцій з участю валют країн-учасниць міжнародних угод або міжнародних грошових (клірингових) одиниць.

Валютні умови - умови розрахунків між зовнішньоторговельними партнерами.

Валютні цінності - матеріальні об'єкти, визначені законодавством України про валютне регулювання як засоби валютно-фінансових відносин.

Валютний кошик — фіксований набір валют, який використовується для вимірювання середньозваженого курсу окремих валют.

Валютний курс — ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої. Розрізняють європейське (пряме) та британське (непряме) обчислення валютного курсу.

Валютний ринок — місце, де взаємодіють продавці та покупці (насамперед великі комерційні банки) валюти як особливого товару, щоб визначити її ціну і кількість.

Валютування - у фінансово-кредитній практиці - зазначення строку, з якого починається нарахування процентів на суми, які дебітуються або кредитуються.

Виробничі (економічні) ресурси (фактори виробництва) - сукупність ресурсів, що використовуються для виробництва товарів і послуг: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності.

Відкрита економіка — економіка країни, пов'язана з іншими країнами інтенсивним рухом товарів і капіталів. Для закритої економіки характерна відсутність зовнішньоекономічних зв'язків або незначний їх розвиток.

Відкритий ринок - ринок, на якому здійснюються операції з купівлі-продажу цінних паперів між особами, що не є первинними кредиторами та позичальниками, і коли кошти внаслідок продажу цінних паперів на такому ринку надходять на користь держателя цінних паперів, а не їх емітента. Використовується центральними банками для купівлі-продажу, як правило, короткострокових державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси. Внаслідок купівлі збільшується вкладення коштів в економіку, внаслідок продажу — зменшується.

Відсоток - плата за право користування грошовим капіталом, узятим у позику.

Вільна торгівля (фритредерство) - зовнішньоекономічна політика, за якої держава не втручається в торговельні відносини з іншими країнами; відсутні штучні (створені урядом) бар'єри на шляху торгівлі між окремими особами і фірмами різних країн.

Г

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) - міжнародна угода, досягнута в 1947 р. між 23 державами, згідно з якою кожна з них погодилася забезпечити іншим рівний і недискримінаційний режим торгівлі, скорочувати ставки мита на основі багатосторонніх домовленостей, з часом усунути імпорتنі квоти. Нині її підписали 124 держави.

Гіперінфляція - надвисокі темпи зростання цін (понад 50% за місяць).

Гнучкий валютний курс - курс валюти, який визначається в ході взаємодії попиту і пропозиції на національну валюту на валютних ринках, а центральний банк утримується від втручання у їх функціонування.

Гранична корисність - додаткова корисність, яку отримує споживач із додаткової одиниці товару або послуги.

Гривня - 1. Гривня лічильна - основна одиниця т. зв. "кунної" системи грошей у Київській Русі. Поділялася на менші номінали: ногату = $1/20$ Г.; куну = $1/25$ Г., пізніше - $1/50$ Г.; резану = $1/50$ Г.; векшу або веверицю = $1/100$ Г. Реальна сутність кунних номіналів лишається неясною, окрім самої Г., що була, очевидно, тільки лічильною одиницею. На думку одних дослідників, це були хутра або шкірки лісових звірів. 2. Срібний зливочок грошового призначення. Відомі такі гатунки гривень Київської Русі: шестикутні "Київські" Г. вагою близько 160 г (кінець XI- початок XIII ст.); шестикутні - дещо відмінної форми, вагою 196 г (середина XIII ст.); ромбовидні (з варіантами) і дов-гості (з розплесканими язиковидними кінцями). "Чернігівські" Г. вагою близько 196 г (XII ст.); паличковидні - на зразок "новгородських" Г., але вагою 155 г (середина XIII ст.). На Півдні України трапляються ще короткі "чорновидні" Г. вагою близько 196 г (мабуть, татарського походження-XIV ст.). 3. Г. золота, срібна (IX ст. і пізніше). Запозичена у Придніпров'ї чи з арабського Сходу. Вага її, ймовірно, 409,5 г. 4. Грошова одиниця Української Народної Республіки (1918-1920 рр.). 5. Національна валюта України з 2 вересня 1996 р. Поділяється на 100 копійок.

Грошова маса - сукупність усіх грошових коштів у готівковій та безготівковій формах, які забезпечують реалізацію товарів, послуг та всі нетоварні платежі в народному господарстві. Є показником фінансової статистики, що характеризує кількість (обсяг) грошей, які знаходяться в обігу. Регулювання грошової маси (суми грошових знаків і цінних паперів) здійснюється національним (центральним) банком країни. Частка готівки має становити до 10 %.

Грошові агрегати - різновиди грошей і грошових засобів, що різняться між собою ступенем ліквідності у певних умовах кон'юнктури грошового ринку, властивістю маневрового перетворення у готівкові гроші.

Грошово-кредитна політика - проведені державою і її органами заходи впливу щодо функціонування грошової і фінансової кредитної системи, грошового обігу і кредиту з метою забезпечення ефективного розвитку економіки, виконання програм соціального розвитку, фінансової стабільності, ефективного використання кредит-них ресурсів. В Законі України «Про Національний банк України» грошово-кредитна політика визначається як комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом засобів та методів.

Д

Дебет — поняття бухгалтерського обліку, яке означає збільшення активів або зменшення пасивів.

Девальвація (сучасна) — (від латин. de - префікс, який означає понижен-ня, і valeo - коштую, вартую) зменшення офіційної ціни грошової одиниці країни, вираженої у грошових одиницях інших країн. Д. супроводжується збільшенням маси грошей в обігу, зменшенням обсягів валютних резервів і характеризує загострення кризового стану економіки, погіршення торгового та платіжного балансів країни. Протилежним поняттям є **ревальвація** — підвищення офіційного курсу грошової одиниці країни.

Девізи - 1. Міжнародні платіжні засоби у вигляді векселів, чеків, переказів, акредитивів, виставлені іноземним банком, що мають бути оплачені за кордоном в іно-земній валюті.

Депозит (від латин, depositum - річ, віддана на збереження) - 1. Гроші чи цінні папери, золото, коштовності, які тим-часово віддані на зберігання в кредитні установи, банки. 2. Гроші (цінні папери), які вносить боржник у судові органи для передання кредитору відповідно до судового позову.

Депозитна процентна ставка - 1. Банківський процент, який виплачується власни-кові депозиту, котрий розмістив його в банку. 2. Максимальні процентні ставки за депозит-ними рахунками у комерційних банках.

Депресія — глибокий, затяжний спад, що триває декілька років. В роки депресії простежується високе безробіття, недовантаження виробничих потужностей, низькі обсяги виробництва та інвестицій. Неглибокий спад називається рецесією.

Державний борг - 1. Тимчасова мобілізація державою додаткових коштів для покриття неплатоспроможності державного бюджету чи для інших витратних цілей за рахунок випуску облігацій державних позик, а також шляхом одержання позик, кредитів від внутрішніх або зарубіжних банків. 2. Загальна сума заборгованості держави внутрішнім і зовнішнім кредиторам, включаючи заборгованість держави з виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, допомоги населенню, а також несвоєчасне погашення позик, кредитів, процентів тощо.

Державний бюджет — баланс доходів і видатків держави за певний проміжок часу (як правило, за рік).

Дефіцит бюджету - перевищення видатків державного бюджету над надходженнями до нього; звичайно фінансується через позики (інший шлях - емісія грошей); рівень дефіцитності бюджету обчислюють як відношення дефіциту до ВВП, виражене у відсотках.

Дефіцит платіжного балансу - пасивне сальдо балансу поточного рахунка, рахунка капіталу та статистичних розбіжностей.

Дефіцит поточного рахунка - від'ємне сальдо поточного рахунка платіжного балансу.

Дивіденд - дохід одержуваний власником акції із прибутку акціонерного товариства.

Дисконтна політика - облікова грошово-кредитна політика, підвищення або зниження облікових ставок процента за кредит з метою регулювання попиту і пропозиції на позичковий капітал. Проводиться центральними банками. Підвищуючи облікову ставку, центральний банк сприяє зниженню попиту на кредитні гроші, знижуючи процент - активізує попит.

Досконала конкуренція — ринкова структура з великою кількістю продавців і покупців; пропоновані товари — однорідні, жодна фірма не має вирішального впливу на ринкову ціну.

Е

Економічна ефективність - відношення між витратами обмежених ресурсів і виробленими в результаті їх використання товарами і послугами; виробництво обсягу продукції певної вартості за найменших загальних витрат на ресурси; отримання найбільшого обсягу виробництва товару або послуги із застосуванням ресурсів певної вартості.

Економічна інтеграція - співпраця між національними господарствами різних країн, яка передбачає їхнє зближення і взаємопристосування, ліквідацію бар'єрів у торгівлі між цими країнами; зближення ринків цих країн із метою утворення одного великого (спільного) ринку.

Економічне зростання — збільшення виробництва у країні; вимірюється щорічним темпом збільшення реального ВВП.

Економічний прибуток — різниця між повним виторгом фірми та явними і неявними витратами виробництва, враховуючи альтернативну вартість.

Економічні закони - внутрішньо необхідні, стали й істотні причинно-наслідкові зв'язки між протилежними сторонами як у середині виробничих відносин економічних процесів і явищ, так і між ними.

Економічні інтереси - усвідомлення прагнення економічних суб'єктів до задоволення власних потреб, об'єктивні спонукальні мотиви їхньої господарської діяльності.

Економічні функції держави - сукупність напрямів державного регулювання економіки: правове регулювання економіки; сприяння конкуренції та пом'якшення наслідків від недоліків ринку; організація

виробництва необхідних суспільству громадських благ; перерозподіл доходів; здійснення макроекономічної політики.

Експорт - товари і послуги, вироблені в даній країні і продані покупцям інших країн.

Емісія грошей - випуск грошей в обіг; одна з основних функцій центрального банку.

Ефект доходу - вплив зміни ціни продукту на реальний дохід споживача (купівельну спроможність) і отже, на кількість продукту, яку споживач купить.

Ефект заміщення - вплив, який зміна ціни споживчого блага може справити на кількість продукту, яку споживач купить за умови, що його дохід не змінюється.

Ефект масштабу - підвищення продуктивності, тобто зниженням середніх витрат виробництва внаслідок зростання в однаковій пропорції всіх факторів виробництва.

Ефективний розподіл ресурсів - розподіл ресурсів в економіці між виробництвом різних товарів і послуг, який максимізує задоволення потреб споживачів.

Є

Євро - єдина валюта держав - членів ЄС, введена згідно з Маастрихтською угодою (1991 р.). З 1 січня 1998 р. - 31 грудня 2001 р. міжбанківські операції проводилися в еку або евро. До кінця 2001 року всі безготівкові платежі можна було проводити в евро, а з 1 січня 2002 р. почався готівковий рух евро.

Європейський Союз (ЄС) - асоціація європейських держав, утворена в 1957 р. (раніше - Європейське економічне співтовариство) з метою поступової ліквідації мита та імпортих квот у торгівлі між країнами-членами, запровадження спільного мита на імпорту товарів із третіх країн, вільного переміщення робочої сили і капіталів у межах країн-членів асоціації та узгодження економічної політики в інших сферах.

З

Загальна рівновага — стан економіки, за якого рівень цін на товари і послуги забезпечує рівновагу на всіх ринках, що не спонукає суб'єктів змінювати свою поведінку.

Загальний рахунок — сума усіх рахунків платіжного балансу даної країни; у спрощеному вигляді є сумою поточного рахунку і рахунку руху капіталу. Поточний рахунок є сумою торговельного рахунку і рахунку послуг. Рахунок руху капіталу відбиває співвідношення довго - і короткострокового руху капіталу.

Закон спадної віддачі - передбачає, що додатковий обсяг продукції від послідовного збільшення одного фактора виробництва зменшується, коли інші фактори залишаються сталими.

Закрита економіка – економіка в умовах автаркії, в якій відсутні експорт та імпорт товарів і послуг.

Золотий стандарт - організація грошового обігу, за якої банківські білети розмінюються на золото. До Першої світової війни такий обмін здійснювався на золоті монети (золотомонетний стандарт). У 30-х роках ХХ ст. золотий стандарт відійшов у минуле.

I

Імпорт - ввезення в країну іноземних товарів або капіталу у формі надання кредитів і позик, платне користування послугами іноземних фірм.

Імпортна квота - запроваджене урядом кількісне обмеження на ввезення до країни певного товару з іншої країни впродовж певного проміжку часу.

Індекс споживчих цін - відношення вартості фіксованого кошика споживчих товарів і послуг у розрахунковому періоді до його вартості в базовому періоді.

Інвестиції (капіталовкладення) — додаткові вкладення в економіку, вигоди від яких проявляються у майбутньому (будівництво нових об'єктів, підвищення кваліфікації працівників тощо). Розрізняють валові (всі вкладення) і чисті (валові мінус амортизаційні відрахування) інвестиції.

Інновація - запровадження у виробництво нового продукту, нового виробничого методу або застосування нової форми організації бізнесу.

Інтервенція валютна - діяльність центрального банку країни щодо купівлі-продажу національної валюти на ринках із метою впливу на її обмінний курс.

Інфляція — усталене зростання загального рівня цін, яке вимірюється індексом цін і супроводжується зниженням купівельної спроможності грошей. За темпами розрізняють такі види інфляції — повзучу, галопуючу, гіперінфляцію; за джерелами — інфляцію попиту та витрат (пропозиції).

Інфраструктура — капітальні блага, які забезпечують умови економічного розвитку (шляхи сполучень, мережа комунікацій тощо).

K

Капітал - економічний ресурс, що визначається як сукупність усіх технічних, матеріальних і грошових засобів, що в процесі свого руху приносять дохід. Розрізняють основний (будівлі, машини, механізми) та оборотний (сировина, паливо, матеріали) капітал. Інші назви - капітальні блага, інвестиційні товари, засоби виробництва.

Квота — один з важелів протекціонізму, за допомогою якого обмежується імпорт певних товарів у дану країну, є межею обсягу імпорту.

Кероване плавання валютних курсів - валютний курс, який змінюється (плаває), щоб усунути дефіцит або надлишок платіжного балансу. У цьому режимі країна через свій центральний банк періодично здійснює інтервенції, щоб стабілізувати валюту.

Комерційний банк - підприємство, яке здійснює розрахункові операції, надає різноманітні послуги (трастові, фондові) та грошові позики іншим підприємствам і населенню.

Конкуренція - змагання між товаровиробниками за найвигідніші сфери прикладання капіталу, ринки збуту, джерела сировини.

Корпорація (акціонерне товариство) — правова форма підприємства, яка юридичне відокремлена від тих, хто нею володіє (акціонерів), у зв'язку з чим останні несуть обмежену відповідальність за його збитки.

Кредитні гроші — векселі, чеки, кредитні картки, які використовуються у розрахунках.

Л

Лібералізм - філософія економіки, яка підкреслює важливість особистої свободи в економічних і політичних справах. Прихильники лібералізму - від Адама Сміта до сучасних економістів Мілтона Фрідмана чи Джеймса Б'юкенена - вважають, що люди повинні мати свободу домагатися реалізації власних інтересів та бажань і що урядову діяльність слід обмежити такими сферами, як гарантування виконання угод і контрактів, підтримання законності та забезпечення національної оборони.

Ліквідність — здатність фінансових активів та матеріальних цінностей перетворюватися на готівку.

М

«Майже гроші» — високоліквідні фінансові активи (державні цінні папери, акції корпорацій тощо) або поточні рахунки, які можуть легко перетворюватися на готівку, а тому близькі до реальних грошей.

Макроекономіка — аналіз національної економіки як цілого; вивчає загальний рівень виробництва, зайнятості, цін, зовнішньоекономічні зв'язки. Сферами М. виступають сфера виробництва, зайнятості, цін, зовнішньоекономічних відносин.

Макроекономічна політика — сукупність важелів та інструментів, що застосовуються державою з метою регулювання національної економіки; її головними завданнями є доцільні темпи зростання, висока зайнятість, стабільні ціни, збалансований платіжний баланс, а головними видами — фіскальна, монетарна політика доходів, зовнішньоекономічна політика.

Макроекономічна рівновага — обсяг ВВП, за якого сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції.

Мито — податок на товари, що експортуються або імпортуються.

Міжнародна валютна ліквідність - забезпеченість міжнародних торгово-економічних і кредитно-фінансових відносин взаємоприйнятними для країн-партнерів платіжними коштами. Характеризує здатність існуючої валютної системи безперервно здійснювати розрахунки між країнами за допомогою міжнародних платіжних засобів.

Міжнародний банк реконструкції і розвитку (Світовий банк) - банк, який надає (і гарантує) позики менш розвинутим країнам із метою сприяння їхньому економічному зростанню.

Міжнародний валютний фонд - міжнародна валютна кредитна організація, що регулює міждержавні відносини у цій сфері, Міжнародна спеціалізована фінансова установа ООН, заснована у 1944 р., функціонує з 1946 р. Основні завдання МВФ - координація фінансово-валютної політики країн-членів, сприяння міжнародному співробітництву у валютній сфері, розвиткові міжнародної торгівлі, надання кредитів для врегулювання платіжних балансів між країнами і підтримки валютних курсів. Капітал МВФ складається з внесків країн-членів згідно з наданими їм квотами, за якими в основному визначаються можливості держав у використанні ресурсів фонду США, що мають найбільшу квоту використання МВФ для посилення свого впливу на світову політику. Членами МВФ є більш як 150 країн світу. Україна стала членом МВФ у 1992 р. Місце перебування МВФ - Вашингтон з відділеннями у Парижі і Женеві.

Міжнародний розподіл факторів виробництва - зосередження окремих факторів виробництва (яке історично склалось або набуло) у різних країнах світу, що є передумовою виробництва ними певних товарів.

Міжнародні валютні резерви - іноземні валюти, що їх країна може використати для покриття дефіциту платіжного балансу.

Міжнародні економічні організації — організації, створені для забезпечення розвитку міжнародних економічних відносин. Розрізняють світові (Економічна і соціальна рада ООН, ЮНКТАД, ЮНІДО), регіональні та багатосторонні (Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку) МСО.

Міжнародні платіжні засоби - засоби, за допомогою яких здійснюються міжнародні платежі й сплачуються міжнародні кредити.

Міжнародні розрахунки - взаємні двосторонні платежі і розрахунки між організаціями і громадянами різних країн, обумовлені спеціальними міжнародними правовими актами, угодами, контрактами. Проводяться безпосередньо банківськими системами через міжнародні платіжні засоби. Ці

розрахунки базуються на принципах, закріплених Женевською міжнародною конвенцією і постановами Міжнародної торговельної палати. Безпосередні розрахунки за міжнародними економічними контрактами і кредитними відносинами регулюються двосторонніми угодами (контрактами) країн-партнерів.

Міжнародні товарні угоди - міжнародні угоди з регулювання світових ринків окремих сировинних товарів, мета яких полягає в недопущенні надзвичайно великих коливань світових цін на ті чи інші товари, в розвитку міжнародної торгівлі цими товарами, а також у тому, щоб перешкоджати виникненню надлишків чи нестачі товарів, регулювати і поліпшувати їх виробництво і збут.

Монетарна політика — один із видів макроекономічної політики, суть якої полягає у контролюванні центральним банком країни пропозиції грошей, процентних ставок, ринків капіталу. Головні інструменти М.п. — операції на відкритому ринку, зміна облікової ставки, ставка обов'язкових банківських резервів. Розрізняють рестриктивну (дорогих грошей) та стимулюючу (дешевих грошей) М.п.

Монополістична конкуренція — ринкова структура, що передбачає продаж дещо диференційованих продуктів великою кількістю малих виробників, а також легке входження на ринок.

Мультинаціональна корпорація - фірма, яка володіє виробничими потужностями в інших країнах і виробляє та продає свою продукцію за кордоном.

Н

Національний дохід (НД) — сума факторних доходів; різниця між чистим національним продуктом (ЧНП) і непрямими податками.

Недосконала конкуренція - ринкова ситуація, коли фірма (або кілька фірм) виробляє і постачає таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни. До недосконалої конкуренції належать: чиста монополія, олігополія та монополістична конкуренція.

Немитні (нетарифні) бар'єри — 1) система ліцензування надмірно завищених стандартів якості товарів; 2) бюрократичні заборони у митних процедурах; 3) добровільні експортні обмеження між країнами.

Нецінова конкуренція - застосовувані фірмами способи, крім зниження цін на їхню продукцію, за допомогою яких фірми намагаються збільшити виробництво і продаж своїх продуктів; до цих способів належать диференціація продукту, реклама і заходи у сфері збуту.

Номинальний і реальний ВВП — обчислений у поточних цінах ВВП називають номінальним, а скоригований на темп інфляції (дефляції) — реальним.

Норма прибутку на капітал — процентне відношення доходу на інвестиції або капітал до величини інвестицій або капіталу.

Норма резервування - відсоток депозитів, який комерційний банк повинен тримати в центральному банку або як готівку в касі.

Нормальний прибуток - мінімальна плата (дохід), яку має отримувати (сподівається отримати) працівник за виконання підприємницьких функцій у фірмі.

О

Облігація - цінний папір, який приносить процент; випускається корпорацією або урядом і гарантує у майбутньому повернення суми грошей (ціна облігації) плюс процент у точно встановленому розмірі.

Облікова (дисконтна) ставка - відсоткова ставка, яку центральний банк призначає за позики, які він надає комерційним банкам.

Обов'язкові резерви - мінімальна сума, яку комерційні банки повинні тримати як вклади у центральному банку або як готівку в касі.

Оборотний капітал - капітал, інвестований у предмети праці та інші короткострокові активи підприємства.

Олігополія - ситуація на ринку, коли кілька фірм продають стандартизований або диференційований продукт і мають обмежений контроль над ціною продукту внаслідок взаємозалежності (за винятком змови між фірмами). Вхід нових фірм на цей ринок ускладнений; типовою для нього є нецінова конкуренція.

Операції на відкритому ринку — діяльність центрального банку щодо купівлі-продажу державних цінних паперів з метою впливу на банківські резерви, на пропозицію грошей, процентні ставки; операції купівлі збільшують, продаж — зменшують пропозицію грошей.

Організація країн - експортерів нафти (ОПЕК) - картель, який утворили в 1961 р. тринадцять країн-експортерів нафти з метою контролю ціни і кількості сировини нафти, експортованої його членами.

П

Паритет валютний - законодавче встановлене співвідношення між двома валютами, яке є основою валютного курсу. У часи існування золотого стандарту поняття П. в. визначалося золотим вмістом валют. У сучасних умовах визначається на підставі спеціальних прав запозичення (СПЗ) та за купівельною спроможністю валют.

Паритет купівельної спроможності - визначене співвідношення вартості асортиментного набору товару або вартості послуг, згрупованих за певними споживчими і вартісними ознаками певної країни до аналогічного набору товарів і послуг інших країн, що вимірюється співвідношенням

валютних курсів (паритетом валют). Визначається (оцінюється) за так званою формулою Паше на основі міжнародних індексів цін.

Платіжний баланс країни - зведений баланс платіжних операцій, що здійснювалися між окремими особами, фірмами та урядом однієї країни з тими самими суб'єктами інших країн протягом року. Співвідношення між валютними надходженнями в країну і платежами держави за кордон.

Податок на додану вартість - податок, який установлюють на різницю між вартістю товарів, проданих фірмою, і вартістю матеріалів і послуг, куплених цією фірмою в інших фірм.

Політика "дешевих грошей" - політика збільшення пропозиції грошей, яку проводить центральний банк із метою збільшення інвестицій, отже, ВВП, а відтак - зменшення безробіття.

Політика "дорогих грошей" - політика скорочення або обмеження зростання пропозиції грошей у країні, яку проводить центральний банк із метою уповільнення зростання реального ВВП, зниження рівня інфляції та підвищення курсу валюти країни.

Порівняльна перевага — закон, за яким країна має спеціалізуватися на виробництві і експорті тих товарів, які вона може виробляти за відносно нижчих витрат та імпортувати ті з них, виробництво яких обходиться їй відносно дорожче. П. п. диктує умови торгових відносин між країнами.

Поточний рахунок платіжного балансу - розділ платіжного балансу країни, який відображає експорт та імпорт товарів, послуг, односторонні перекази.

Прогресивні, пропорційні і регресивні податки — види прямих податків за сучасної економіки; середня ставка оподаткування для осіб з вищими доходами є відповідно вищою, однаковою чи меншою.

Продуктивні сили - сукупність засобів виробництва і працівників з їхніми фізичними й розумовими здібностями, а також досягнення науки, технології, інформації, методи організації та управління виробництвом, що забезпечують створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб.

Продуктивність — відношення обсягів випуску продукції до витрат ресурсів за певний період часу; зростає під впливом розвитку техніки і технології, підвищення кваліфікації та капіталоозброєності праці.

Пропорційний податок - податок, за якого середня ставка оподаткування незалежно від величини доходу є однаковою.

Протекціонізм — зовнішньоекономічна політика, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції; головні знаряддя — мито та квота.

Прямі та непрямі податки — прямо оподатковуються безпосередньо індивіди або фірми (податок на прибуток, заробітну плату); опосередковано (непрямо) — товари і послуги (акцизний збір, податок на додану вартість).

Р

Рахунок руху капіталу — розділ платіжного балансу країни, який відображає видатки її резидентів на закупівлю фізичного капіталу і фінансові активи за кордоном (відплив капіталу) та видатки іноземних резидентів на аналогічні закупівлі у даній країні (приплив капіталу).

Реальна заробітна плата — кількість матеріальних благ і послуг, яку можна придбати за номінальну (грошову) заробітну плату. Визначається як відношення обсягу останньої до індексу споживчих цін.

Реальна процентна ставка — номінальна процентна ставка мінус темп інфляції.

Регресивний податок - податок, за якого середня ставка оподаткування зі зростанням доходу зменшується.

Ринкова економіка - система організації національної економіки, заснована на товарно-грошових відносинах, різних формах власності, конкуренції. У ринковій економіці фірми прагнуть максимізувати прибуток; вони купують фактори виробництва і забезпечують за їх допомогою пропозицію товарів і послуг на ринку, а домогосподарства та індивіди, виходячи зі своїх доходів, - попит на них.

Рівноважна ціна - ціна товарів і послуг на конкурентному ринку, за якої величина попиту і величина пропозиції збігаються (дорівнюють одна одній). За такої ціни на ринку немає ні надлишку, ні нестачі товарів і послуг.

С

Сальдо платіжного балансу - різниця між платежами за кордон і надходженнями коштів з-за кордону.

Світова валютна система — сукупність валютно-економічних відносин, зумовлених міжнародними економічними зв'язками, взаємозалежність національних економік. С. в. с. включає міжнародні установи та комплекс міжнародно-договірних і державно-правових норм, які забезпечують функціонування валютних інструментів. Основними складовими елементами її є: визначений набір міжнародних платіжних засобів (національна, іноземна та колективна міжнародна валюта); режим обміну валют, включаючи валютні курси та валютні паритети; умови конвертації, механізм забезпечення валютно-платіжними засобами міжнародного обороту; регламентація та уніфікація міжнародних розрахунків: режим міжнародних ринків валюти та золота; статус міждержавних інститутів, які регулюють валютні відносини; мережа міжнародних і національних банківських установ, які здійснюють міжнародні

розрахункові та кредитні операції, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю.

Світова ціна - міжнародна ціна товару або послуги, яка визначається світовими попитом і пропозицією.

СВІФТ (SWIFT) - автоматизована система здійснення між-народних грошових розрахунків і платежів з використанням комп'ютерів і міжбанківських телекомунікацій. Створена в 1973 р. у Брюсселі представниками 240 банків 45 країн світу з метою спрощення та уніфікації міжнародних розрахунків. Працює з 1977 р.

Спеціальні права запозичення (СДР – Special Drawing Rights) - міжнародна грошова одиниця, яка існує у вигляді записів на рахунках країн - членів МВФ.

Ставка облікового процента - ставка, за якою центральний банк надає кредити комерційним банкам для поповнення їхніх грошових резервів і кредитування клієнтів. Чим вища облікова ставка центрального банку, тим вищий процент стягують комерційні банки за наданий ними кредит, і навпаки.

Ставка реальна - ставка податку, процента, платежу, що встановлюється в умовах інфляції. Дорівнює діючій номінальній ставці, зменшеній з ура-хуванням інфляції.

Ставка рефінансування - ставка, за якою комерційні банки залучають дешеві короткострокові міжбанківські позички або кредити центрального банку для забезпечення кредиту, що надається клієнтам за відносно невисокими процентними ставками, але дещо вищими від ставок за залученими кредитами.

Стагнація - застій в економіці, виробництві, торгівлі, що передуює спаду, супроводжує спад.

Стагфляція - інфляція, що супроводжується стагнацією виробництва і високим рівнем безробіття в країні; одночасне зростання рівня цін і рівня безробіття.

Т

Технічний прогрес — запровадження нових методів виробництва, які скорочують витрати і, отже, підвищують продуктивність економіки, що розширює межі виробничих можливостей.

Торговельний баланс — частина рахунків платіжного балансу країни, яка відображає експорт і імпорт товарів («видимих об'єктів»).

Торговельні бар'єри — протекціоністські заходи, за допомогою яких уряди прагнуть обмежити зовнішню торгівлю (мити, квота, обтяжливі регулятивні процедури).

У

Умови торгівлі — реальні умови, за яких країна продає свій товар і купує імпортований; визначаються як співвідношення індексів експортних та імпортованих цін.

Ф

Федеральна резервна система — центральний банк США.

Фірма — відокремлена виробнича одиниця економіки; наймає робочу силу, купує інші фактори виробництва, забезпечує виробництво і продаж товарів з метою одержання прибутку.

Фіскальна політика - один з основних видів макроекономічної політики, яка використовує державний бюджет, податки й урядові видатки для досягнення макроекономічних цілей. Державні видатки і податки змінюють, щоб досягти повної зайнятості чи знизити рівень інфляції.

Фондова біржа — організований ринок, де відбувається торгівля цінними паперами.

Х

Хеджування (страхування від втрат) — спосіб уникнення ризику шляхом проведення нейтралізуючих операцій. Так, ризику коливання цін на пшеницю, яка буде зібрана фермером восени, можна уникнути шляхом продажу виробленої пшениці весною або влітку.

Ц

Центральний банк — провідна ланка банківської системи країни, яка відповідає за пропозицію грошей, контроль фінансової системи, особливо комерційних банків, кредитну кон'юнктуру, збереження офіційних золотовалютних резервів. Функції Центрального банку в Україні виконує Національний банк.

Ціна - грошова форма вартості; кількість грошей, яку платять або отримують за інший товар або послугу.

Цінні папери - різні фінансові активи: акції, облігації, векселі тощо.

Ч

Чиказька школа - група економістів (М. Фрідмен, Ф. Гайек, та ін.), які вважають, що вільні ринки і конкуренція сприяють найефективнішому функціонуванню економіки.

Чиста конкуренція - ситуація на ринку, коли величезна кількість фірм продає стандартизований продукт, доступ нових фірм на ринок дуже легкий, індивідуальний продавець неспроможний контролювати ціну продукту, який продає. Для цього ринку характерні відсутність нецінової конкуренції і величезна кількість покупців.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) - валовий внутрішній продукт за вирахуванням тієї частини, яка необхідна для відшкодування капітальних благ, зношених у процесі його виробництва (амортизація).

Чистий експорт — у рахунках національного продукту країни величина експорту товарів і послуг мінус величина їх імпорту.

Чисті податки - податкові надходження мінус державні трансферні платежі.

Ш

Швидкість обігу грошей — темп руху грошей як засобу обігу, що визначається шляхом ділення номінального ВВП на сукупну пропозицію грошей за певний проміжок часу [$V = (P \times Q) / M$].

Я

Ямайська валютна система – сучасна міжнародна валютна система, створена у 1976 р. (м. Кінгстон, Ямайка) на основі демонетизації золота, запровадженні плаваючих валютних курсів та Спеціальних прав запозичення (СПЗ або СДР).

Навчально-методичне видання

Сищук Андрій Артемович

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА І
МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Методичні рекомендації для студентів

Друкується в авторській редакції